

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-2-39>

Юлія КЛОЧКОВА,

orcid.org/0000-0002-9323-4142

доктор філософії,

старший викладач кафедри спеціальної освіти

Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»

Запорізької обласної ради

(Запоріжжя, Україна) *yuliya.tv@gmail.com*

Альона КОРОЛЬ,

orcid.org/0000-0003-0392-4113

доктор філософії,

асистент кафедри дошкільної освіти

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

(Вінниця, Україна) *akorolin@gmail.com*

Сніжана СКУГОРОВА,

orcid.org/0009-0003-6592-9849

студент IV курсу факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв

імені Валентини Волошиної

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

(Вінниця, Україна) *snizhana190103@gmail.com*

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ЛОГОПЕДА У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано сучасний стан методологічної готовності логопеда у системі неперервної освіти. Розкрито особливості розвитку методологічної готовності логопеда в системі неперервної освіти. Розглянуто сучасні тенденції в області методологічної підготовки фахівців, зокрема у контексті перепідготовки дорослого здобувача освіти. Метою статті є висвітлення теоретичного аналізу наукової літератури щодо розвитку методологічної готовності логопедів у контексті неперервної освіти.

У ході дослідження розкрито ключові аспекти формування методологічної готовності, враховуючи вимоги сучасного освітнього середовища. Проаналізовано ефективні методи та педагогічні стратегії, які спрямовані на підвищення якості професійної підготовки логопедів та забезпечення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

Встановлений прямий зв'язок між методологічною готовністю логопеда та його професійною компетентністю. Визначено поняття «професійна компетентність фахівця» та виділено основні її критерії.

Зазначено основні критерії, які характеризують професійну компетентність логопеда, серед яких важливе значення має глибоке розуміння методологічних аспектів роботи, адекватне сприйняття і використання інновацій у педагогічній практиці, а також здатність до самоаналізу та постійного професійного удосконалення.

Окреслено чітку структуру методологічної готовності логопедів, до якої увійшли гносеологічний, аксіологічний, праксеологічний, професійно-особистісний компоненти. Розкрито важливість підвищення компетентності логопеда у контексті інклюзивної освіти. Завдяки вдосконаленню своїх знань, навичок та підходів, логопед може забезпечити належну підтримку та розвиток кожного учня, враховуючи їхні індивідуальні потреби та особливості.

На основі проведеного дослідження у статті пропонуються конкретні стратегії та підходи до підвищення методологічної готовності логопедів, сприяючи вдосконаленню їхньої професійної компетентності в умовах системи неперервної освіти.

Ключові слова: логопед, система освіти, інклюзивна освіта, неперервна освіта.

Yuliia KLOCHKOVA,

orcid.org/0000-0002-9323-4142

Doctor of Philosophy,

Senior Lecturer at the Department of Special Education

Municipal Institution of Higher Education "Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy"

of Zaporizhzhia Regional Council

(Zaporizhzhia, Ukraine) yuliya.tv@gmail.com

Alona KOROL,

orcid.org/0000-0003-0392-4113

Doctor of Philosophy,

Assistant at the Department of Preschool Education

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

(Vinnitsia, Ukraine) akorolin@gmail.com

Snizhana SKUHOROVA,

orcid.org/0009-0003-6592-9849

fourth-year bachelor's Student at the Faculty of Preschool, Primary Education and Arts

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

(Vinnitsia, Ukraine) snizhana190103@gmail.com

STRATEGIES FOR DEVELOPING METHODOLOGICAL READINESS OF SPEECH THERAPISTS IN CONTINUING EDUCATION SYSTEM

The article analyzes the current state of methodological readiness of speech therapists in the system of continuous education. It reveals the peculiarities of developing methodological readiness of speech therapists in the context of continuous education. Modern trends in the field of methodological training of specialists are considered, particularly in the context of adult education. The aim of the article is to highlight the theoretical analysis of scientific literature on the development of methodological readiness of speech therapists in the context of continuous education.

The research uncovers key aspects of forming methodological readiness, considering the requirements of the modern educational environment. Effective methods and pedagogical strategies aimed at improving the quality of professional training for speech therapists and ensuring their competitiveness in the job market are analyzed.

A direct correlation between the methodological readiness of speech therapists and their professional competence is established. The concept of «professional competence of a specialist» is defined, and its main criteria are outlined.

The main criteria characterizing the professional competence of speech therapists are specified, emphasizing the importance of a deep understanding of methodological aspects of work, adequate perception and use of innovations in pedagogical practice, as well as the ability for self-analysis and continuous professional improvement.

A clear structure of methodological readiness for speech therapists is outlined, incorporating epistemological, axiological, praxeological, and professional-personal components. The importance of enhancing the competence of speech therapists in the context of inclusive education is emphasized. Through improving their knowledge, skills, and approaches, speech therapists can provide proper support and development for each student, considering their individual needs and characteristics.

Based on the conducted research, the article proposes specific strategies and approaches to enhance the methodological readiness of speech therapists, contributing to the improvement of their professional competence in the conditions of continuous education.

Key words: *speech therapist, education system, inclusive education, continuous education.*

Постановка проблеми. Систематичні та технологічні зміни у галузі освіти вимагають розробки та впровадження нових стратегій, спрямованих на підвищення рівня методологічної готовності логопедів для ефективної роботи в умовах неперервної освіти. Дослідження спрямоване на визначення оптимальних шляхів розвитку методологічної готовності логопедів, що дасть змогу враховувати індивідуальні особливості учнів та найновітніші педагогічні підходи, сприяючи якісній підготовці фахівців для вирішення

викликів сучасної освітньої парадигми. Сучасна післядипломна освіта є не лише складовою, але й важливою педагогічною системою, що визначається конкретним змістом, формами та методами навчання, що постійно перебувають у процесі удосконалення та адаптації. Ця система вписується у загальний концепт неперервної освіти, який відображає необхідність постійного навчання протягом життя для досягнення високого професійного рівня та відповідності вимогам сучасного світу. Сучасна післядипломна освіта враховує можли-

вість зміни спеціальності та кваліфікації, а також сприяє підвищенню кваліфікації як процесу постійного вдосконалення професійних знань і загальної професійної компетентності.

Особливо, сучасна перепідготовка логопедів розглядається як отримання іншої спеціальності, ґрутуючись на раніше отриманому кваліфікаційному рівні та практичному досвіді, а підвищення кваліфікації розглядається як засвоєння нових педагогічних знань для поступового розвитку їхньої професійної особистості. Перевагами післядипломної освіти для логопедів є можливість гнучкого реагування на суспільні зміни та трансформації змісту навчання та форм роботи в процесі підвищення кваліфікації відповідно до сучасних вимог.

Модернізація системи освіти в Україні реалізується на різних рівнях: національному, регіональному, обласному, місцевому та районному, а також в конкретних закладах загальної середньої освіти. На національному рівні впроваджуються нові освітні стандарти. Паралельно з цим розробляються та впроваджуються нові підходи до навчання та оцінювання якості освіти.

На рівнях регіонального та обласного управління освітою впроваджуються та організовуються заходи, спрямовані на розвиток освітнього сектору. Зокрема, активізується процес підвищення кваліфікації педагогічних працівників, спрямований на забезпечення їхньої готовності до впровадження інноваційних технологій, методів та засобів навчання при взаємодії з учнями. Крім традиційних курсів підвищення кваліфікації, для педагогічних працівників організовуються тренінги, семінари, конференції, фестивалі та інші події, що визначають основу системи підтримки педагогічних колективів.

Методична компетентність виступає ключовим компонентом професійних характеристик педагогічного працівника. Відповідно до Закону України «Про освіту», компетентність визначається як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, методів мислення, переконань, цінностей, та інших особистих якостей, яка визначає здатність особи успішно соціалізуватися і здійснювати професійну або подальшу навчальну діяльність.

Таким чином, на сучасному етапі еволюції національної системи освіти відбувається значуща модернізація, спрямована на систематичне удосконалення освітнього процесу, підвищення його якості та формування компетентностей як у педагогічних працівників, так і серед освітніх учасників. Ці трансформації істотно впливають на процес навчання, мають на меті забезпечення готовності нового покоління громадян до успіш-

ної адаптації та функціонування в сучасному змінюваному світі. Окрім того, вони сприяють підвищенню конкурентоспроможності і визначають якість їхнього майбутнього особистісного та професійного розвитку, що є значущим для професійного зростання логопеда.

Аналіз досліджень. Методологічна готовність логопеда — це виражена здатність та компетентність фахівця в застосуванні системи методів, прийомів та науково обґрунтованих підходів у процесі логопедичної діяльності. Ця готовність передбачає усвідомлення логопедом основних принципів та теоретичних засад логопедії, здатність до аналізу і вибору оптимальних методик та стратегій в роботі з різними категоріями клієнтів, а також постійний пошук та використання новітніх наукових розробок у сфері логопедії. Методологічна готовність логопеда є важливою складовою його професійного рівня та визначає успішність логопедичного втручання та розвитку клієнтів.

Дослідження методологічної компетентності педагога в різних наукових областях також вивчається різними вченими. Наприклад, Я. Гаєвець, В. Щур, та Т. Гарачук проводять аналіз методологічної компетентності вчителів початкових класів. І. Кучеренко, Л. Сімоненко, В. Студенікіна та інші зосереджують увагу на методологічній готовності вчителів української мови. П. Самойленко, Н. Шиян та інші фокусуються на методологічній компетентності вчителів хімії. Н. Грицай, В. Кірман, Г. Чаус, Ю. Шапран та інші досліджують методологічну готовність вчителів біології. О. Семерня, Л. Ніколенко (Ніколенко, 2019) та інші проводять аналіз методологічної готовності освіти дорослих. О. Мартиненко, Л. Михайленко, О. Папач, О. Матяш, В. Ольшевський та інші досліджують методологічну компетентність вчителів математики.

Методологічна готовність логопеда до професійної діяльності невіддільно пов'язана із професійною компетентністю. Компетентність, на наш погляд, розглядається як готовність, включаючи теоретичну та практичну підготовку, інтелектуальну, діяльну та суб'єктну здатність, а також наявність позитивних ставлень та сформованих якостей. Особиста готовність, включаючи професійну, особистісну, психологічну тощо, розглядається як суб'єктна готовність до конкретного виду діяльності. У цьому визначенні ми враховуємо багатозначність компетентності, оскільки існують різні її варіанти.

Різні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів стали об'єктом глибоких досліджень

відомих науковців, серед яких В. Андрущенко, І. Бех, І. Зязюн, Г. Кравченко (Кравченко, 2017), Т. Сорочан та інші. Питання, пов'язані із проблемами професійної компетентності майбутніх учителів, систематично вивчаються у працях О. Абдуліної, О. Біляковської (Біляковська, 2011), З. Васильєва, В. Євдокимова, А. Кірсанова та інших вчених. Окрема увага приділяється проблемам професійної компетентності майбутніх учителів-логопедів, що висвітлені в наукових розвідках Я. Баранець (Баранець, 2022), Т. Корнійченко, О. Марченко, С. Калашнікової (Калашнікова, 2010), Ю. Рібцун, Н. Сінопальникової та інших дослідників. Вивчення проблем професійної підготовки майбутніх спеціальних педагогів, зокрема учителів-логопедів, здійснюється в наукових дослідженнях В. Бондаря, Я. Гаєвець (Гаєвець, 2012), І. Дмитрієвої, С. Миронової, Н. Пахомової, Л. Федорович, С. Цимбал-Слатвінської та інших.

Мета статті. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми розвитку методологічної готовності логопедів в процесі неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. На підставі аналізу різних підходів до визначення поняття «професійна компетентність фахівця» виділено основні критерії, які включають:

1. Знання, уміння та навички, що представляють собою сукупність психічних утворень, формуючи загальний та професійний інтелект, загальнонаукову, особистісну та професійну підготовленість фахівця для відповідної сфери діяльності;

2. Професійна позиція фахівця, що включає систему сформованих настанов, ціннісних орієнтацій, ставлень і оцінок внутрішнього та зовнішнього досвіду, а також особистісні досягнення фахівця в професійній діяльності;

3. Індивідуально-психологічні особливості, що визначаються стійким поєднанням різних структурно-функціональних компонентів психіки, формуючи індивідуальність та особливість фахівця;

4. Акмеологічні інваріанти фахівця, які є внутрішніми чинниками, що визначають потребу фахівця в саморозвитку та самовдосконаленні.

Однією із ключових складових, яка сприяє забезпеченню високої якості навчання та розвитку всіх учнів, зокрема дітей з особливими освітніми потребами (ООП), є розвиток методологічної компетентності логопеда. У контексті інклюзивної освіти, ця компетентність відіграє важливу роль у створенні рівних можливостей для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних характеристик та потреб.

Глибоке розуміння сутності інклюзивної освіти та її цілей є фундаментальним аспектом розвитку методологічної компетентності логопеда. Принципи інклюзивної освіти, врахування прав та потреб дітей з ООП, а також використання різних підходів до їхнього навчання та підтримки є основоположними принципами, на яких ґрунтується методологічна компетентність логопеда.

Розглянемо структуру методологічної компетентності логопеда як систему нероздільних та тісно пов'язаних компонентів, які включають:

1. Когнітивний компонент. Заснований на професійних знаннях, що базуються на володінні психолого-педагогічними та методичними дисциплінами. Включає обізнаність з традиційними методами організації освітньої діяльності, ознайомленість з педагогічними інноваціями, а також здатність користуватися сучасними джерелами інформації в освітньому процесі.

2. Діяльнісний компонент. Розглядається через ефективне проведення професійної діяльності та застосування на практиці професійних знань і вмінь. Включає накопичений досвід та творчу самореалізацію.

3. Ціннісно-орієнтаційний компонент. Характеризується спрямованістю професійної діяльності на загальнокультурні цінності.

4. Мотиваційний компонент. Передбачає усвідомлення системи мотивів, цілей, завдань, бажань педагога, його зацікавленість у роботі та позитивне ставлення до учнів.

5. Професійно-особистісний компонент. Передбачає наявність професійних психолого-педагогічних якостей та професійну спрямованість учителя.

Г. Васильєва висвітлює різноманітний підхід до розгляду компонентів методологічної компетентності педагогічних працівників в умовах інклюзивного середовища, ідентифікуючи наступні аспекти:

1. Гносеологічний компонент. Визначається адекватним сприйманням, осмисленням, відображенням, пізнанням і конструюванням освітнього процесу в умовах інклюзивного середовища.

2. Аксіологічний компонент. Зосереджується на суб'єктивній ціннісній позиції педагогічних працівників ЗЗСО щодо учнів з особливими освітніми потребами.

3. Праксеологічний компонент. Включає методичні знання, вміння та навички, необхідні для організації освітньої діяльності в з учнями, які мають особливі освітні потреби.

4. Професійно-особистісний компонент. Сфокусований на особистісно-професійних якостях, необхідних для забезпечення психолого-педагогічного супроводу освітньої діяльності учнів з особливими освітніми потребами.

Отже, методологічна компетентність логопеда в інклюзивному середовищі не обмежується засвоєнням інклюзивних підходів. Вона включає в себе навички ефективного спілкування з учасниками освітнього процесу та вміння використовувати ефективні технології та методи навчання, спрямовані на розвиток учнів з особливими освітніми потребами. Надто важливим є вміння логопеда планувати та організовувати навчальний процес, що охоплює розробку індивідуальних навчальних планів для учнів з особливими потребами, відбір відповідних навчальних матеріалів та методик, а також оцінку навчальних досягнень кожного учня.

Фундаментальні аспекти розвитку методологічної компетентності логопеда в інклюзивному освітньому середовищі ґрунтуються на важливих теоретичних підходах, принципах і цінностях інклюзивної освіти, а також на основних її концептах (Данілавичюте, Литовченко, 2012). Логопед має працювати в команді психолого-педагогічного супроводу, тому важливим є партнерство та взаємодія, як ключові елементи розвитку методологічної компетентності логопеда.

Ключовими аспектами розвитку освіти для дорослих можна визначити наступне: зростання зацікавленості в цій сфері; розвиток інноваційних технологій, методів, засобів та форм навчання; адаптацію до вимог ринку праці; гнучкість і індивідуалізацію; підтримку залученості та різноманітності; а також соціальну відповідальність і громадянську активність.

Підвищення методологічної готовності логопеда відбувається в процесі проведення заходів з підвищення кваліфікації. Інститутом післядипломної педагогічної освіти розроблено типову програму для підвищення кваліфікації логопеда включаючи такі теми:

- Як логопеду бути ефективним.
- Цифрова трансформація освіти: роль штучного інтелекту в модернізації навчального процесу. Логопедія.
- Формування навичок аналізу та підбору цікавих ігор та іграшок для логопедичної роботи.
- Техніки та вправи для роботи вчителя-логопеда.
- Стратегії навчання дітей з мовленнєвими порушеннями у початковій школі.
- Практика логопедичних вправ для покращення дикції учнів.

- Вправи на розвиток уваги, пам'яті, мислення для учнів з ООП. «Тренажери для мозку». Логопедія.

- Інклюзія. Особливості роботи вчителя-логопеда в групі дітей з ООП «Тренажери для мозку». Вправи на розвиток уваги, пам'яті, мислення. Логопедія.

Поняття навчання протягом усього життя широко визнане як освітня мета та обов'язковий елемент професійного розвитку. Компетентності, отримані у закладах освіти, можна успішно використовувати за їхніми межами. Така можливість визначає динаміку та активність процесу навчання. Отже, ті, хто займається навчанням, перетворюються на особистості, здатні самостійно керувати та продовжувати здобувати знання протягом усього життя. Концепція навчання протягом усього життя включає в себе цінності та принципи, спрямовані на постійне здобуття, інтеграцію та застосування нових знань протягом усього життя.

Підвищення кваліфікації логопедів у системі неперервної освіти є сучасним та важливим завданням, що відзначається наростанням усвідомлення важливості підтримки навчання й розвитку впродовж всього життя. Цей процес є результатом розширення соціальної відповідальності та усвідомлення потреби у розвитку професійних компетентностей. Зараз електронне навчання набуває великої популярності, сприяючи поширенню різноманітних онлайн-курсів, вебінарів, конференцій та інших форм цифрової освіти. Це значно розширює можливості логопедів для підвищення кваліфікації, роблячи цей процес більш доступним та різноманітним. Крім того, підвищення кваліфікації сприяє адаптації логопедів до вимог ринку праці, враховуючи технологічний прогрес та постійні зміни в сучасному суспільстві, що вимагають постійного професійного вдосконалення.

Висновки. На основі вивчення літературних джерел та нормативних актів виявлено, що розвиток методологічної готовності логопеда є багатограничним завданням, що вимагає врахування останніх змін у розвитку інклюзивної освіти. Компетентістний підхід залишається актуальним у сучасній вітчизняній системі освіти, не зважаючи на те, що виник багато років тому. Цей підхід є актуальним також для системи неперервної педагогічної освіти.

На підставі аналізу літератури визначено, що неперервна освіта є фундаментальним компонентом професійного розвитку логопедів, і навчання має проходити протягом усього їхнього життя. Логопеди

можуть підвищувати свою кваліфікацію через різноманітні форми, включаючи навчання за програмами підвищення кваліфікації, участь у семінарах, практикумах, тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо, а також використовувати можливості стажування.

Методологічна готовність логопедів має чітку структуру, що включає у себе декілька компонентів: гносеологічний компонент, аксіологічний

компонент, праксеологічний компонент, професійно-особистісний компонент.

Перспективою подальших досліджень є розробка критеріїв вимірювання зазначених компонентів методологічної готовності логопедів у закладах освіти та проведення експерименту щодо дослідження цих компонентів у закладах дошкільної та середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранець Я. Види професійної компетентності сучасного педагога. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти*. Філософія. Педагогіка. 2022. Т 2 (3). С. 47–53.
2. Біляковська О. О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2011. С. 229–234.
3. Васильєва Г. Організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності учителів інклюзивної форми навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. Т 2 (106). С. 193–210.
4. Гаєвський Я. С. Методична компетентність як мета та результат підготовки вчителя початкових класів. *Наука і освіта*. 2012. Вип. 8. С. 38–42.
5. Данилавічюте Е. А., Литовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі. Навчально-методичний посібник. Київ : «А.С.К.», 2012. 239 с.
6. Калашнікова С. А. Компетентісно орієнтований підхід: базові поняття та положення. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Педагогіка. Психологія. 2010. Ч 1. С. 67–71.
7. Кравченко Г. Ю. Система підвищення кваліфікації в умовах вищого навчального закладу. Збірник наукових праць: Керівник нової української школи: світоглядно-професійні орієнтири. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. С. 76–80.
8. Ніколенко Л. Науково-методичний супровід формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2016/%D0%9D%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%9E.pdf

REFERENCES

1. Baranets Ya. (2022) Vidy profesiinoi kompetentnosti suchasnoho pedahoha. [Types of professional competence of a daily teacher]. Newsletter of the Dnieper Academy of continuous coverage. Philosophy. Pedagogy. T 2 (3). pp. 47–53. [in Ukrainian].
2. Biliakovska O. O. (2011) Profesiina kompetentnist uchytelia yak skladova efektyvnoi pedahohichnoi diialnosti. [Professional competence of a teacher as a basis for effective pedagogical activity]. Scientific newsletter of the Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy. pp. 229–234. [in Ukrainian].
3. Vasyliieva H. (2021) Orhanizatsiino-pedahohichni umovy formuvannia metodychnoi kompetentnosti uchyteliv inkluzyvnoi formy navchannia. [Organizational and pedagogical mental formation of methodological competence of teachers in an inclusive form of teaching]. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. T 2 (106). pp. 193–210. [in Ukrainian].
4. Haievets Ya. S. (2012) Metodychna kompetentnist yak meta ta rezultat pidhotovky vchytelia pochatkovykh klasiv. [Methodical competence is the meta and result of training for a teacher of cob classes]. Science and education. VIP. 8. pp. 38–42. [in Ukrainian].
5. Danilavichiutie E. A., Lytovchenko S. V. (2012) Stratehii vykladannia v inkluzyvnomu navchalnomu zakladi. [Strategies for investing in an inclusive initial mortgage]. Basic methodological textbook. Kiev: "A.S.K.", 239 p. [in Ukrainian].
6. Kalashnikova S. A. (2010) Kompetentnisno oriietovanyi pidkhid: bazovi poniattia ta polozhennia. [Competently oriented approach: basic concepts and provisions]. Pedagogical awareness: theory and practice. Pedagogy. Psychology. Part 1. P. 67–71. [in Ukrainian].
7. Kravchenko H. Yu. (2017) Systema pidvyshchennia kvalifikatsii v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu. [The system of advanced qualifications in the minds of a great initial deposit]. Collection of scientific works: Kerivnik of the new Ukrainian school: clear-cut professional guidelines. Kiev: View of NPU im. M. P. Dragomanova., pp. 76–80. [in Ukrainian].
8. Nikolenko L. Naukovo-metodychnyi suprovod formalnoi, neformalnoi ta informalnoi osvity doroslykh. [Scientific and methodological support of formal, informal and informal education for adults.] URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2016/%D0%9D%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%9E.pdf [in Ukrainian].